

НЕОФІЦІЙНИЙ ІМЕННИК ШКОЛЯРА: ЛІТЕРАТУРНА НОРМА ЧИ ВІДХИЛЕННЯ ВІД НЕЇ?

SCHOOLCHILDREN'S INFORMAL NAMES: A LITERARY NORM OR A DEVIATION?

Чучвара А.П.,

orcid.org/0000-0002-4636-9968

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українського прикладного мовознавства
Львівського національного університету імені Івана Франка

Для вивчення неофіційного іменника школяра використовуємо теорію мовної особистості. Вербально-семантичний рівень у структурі мовної особистості учня відображає його *мовна компетенція*, яку розкриваємо через таку ознаку як *відповідність прізвиськ літературній мові і нелітературним формам*. Завдання: 1) виокремити прізвиська школярів, які відповідають літературній мові та нелітературним формам; 2) розкрити семантику й функціонування виокремлених одиниць. Методи дослідження: анкетування, описовий метод. Джерельна база – відіпантєвативні неофіційні імена. Матеріал для аналізу зібрано методом анкетування учнів 9–11 класів загальноосвітніх шкіл м. Кам'янка-Бузька, с. Батятичі, смт Запитів Кам'янка-Бузького району Львівської області. У статті наведемо приклади прізвиськ, засвідчені під час опитування школярів упродовж 2009–2012 рр. (150 анкет), а також назви, засвідчені в 150 анкетах учнів, опитаних у грудні 2022-го – січні 2023 р. (ідеться про ті самі населені пункти). Респонденти відповідали на запитання анкети: «Перелічіть і поясніть прізвиська учнів, яких Ви знаєте». Об'єкт аналізу – 207 назв (120 назв за 2009–2012 рр., 87 назв – 2022–2023 рр.). Показник *відповідність прізвиськ літературній мові і нелітературним формам* диференціює неофіційні імена школярів за дотриманням *норм літературного стандарту*, за належністю до *розмовної мови*, використанням *просторічних, жаргонних, діалектних слів і вульгаризмів*. Прізвиська школярів і за 2009–2012 рр., і за 2022–2023 рр. головню ілюструють зв'язок із нормами літературної мови (це, наприклад, назви: *Онлайн¹, Професор, Художник* за 2009–2012 рр. і *Депутат, Маєстро, Фотограф* за 2022–2023 рр.) чи з формами розмовної мови (*Мозок, Патлата, Рижий* і, відповідно, *Дилда, Мультик, Пончик*). Мовна ситуація на Львівщині – школярі розмовляють українською мовою. Однак неофіційні імена зазнають впливу російської мови (*Бєлий, Звєзда, Ципа* і *Проказник, Таракан, Чіпсик*). На прізвиська школярів впливає і жаргон (*Мажор, Фраєр, Шістка* і *Краш, Крінж, Рофлік*). Засвідчено також вплив діалектного мовлення на формування іменника (*Бузьок, Коцур, Лукатор* і *Варятка, Смалец, Чоколядний*). Роль вульгаризмів у формуванні неофіційного іменника незначна.

Ключові слова: неофіційний іменник, прізвисько, літературна мова, нелітературні форми, соціогрупа «школяр».

In examining the informal names given to schoolchildren, our analytical framework draws upon the theory of linguistic personality. Within this framework, the verbal-semantic dimension of a schoolchild's linguistic personality serves as a window into their *linguistic competence*. This competence is discerned through various markers, including the alignment of their chosen nicknames with *conventions of literary language* as well as *non-literary vernacular expressions*. The study aims 1) to identify schoolchildren's nicknames that align with both literary and non-literary language conventions and 2) to elucidate the semantic nuances and operational dynamics of these selected linguistic units. Methodologically, the research employs a combination of questionnaire-based surveys and a descriptive analytical approach. The primary data source consists of appellative informal names. The material for the analysis was collected through a questionnaire survey of 9–11th grade students at secondary schools in Kamianka-Buzka, Batiatychi village, and Zapytiv village in the Kamianka-Buzka district of Lviv region. The article provides examples of nicknames recorded during a survey of schoolchildren in 2009–2012 (150 questionnaires), as well as names recorded in 150 questionnaires of students from the same settlements surveyed in December 2022 – January 2023. Respondents answered the following questions: "List and explain the nicknames of the students you know". The object of analysis is 207 names (120 names for 2009–2012, 87 names for 2022–2023). The indicator of *compliance of nicknames with the literary language and non-literary forms* differentiates unofficial names of schoolchildren by compliance with the *norms of the literary standard*, by belonging to the *spoken language*, and by the use of *colloquial, slang, dialectal words and vulgarisms*. The nicknames of schoolchildren for both 2009–2012 and 2022–2023 mainly illustrate the connection with the norms of the literary language (for example, the names: *Onlain, Profesor, Khudozhnyk* for 2009–2012 and *Deputat, Maestro, Fotohraf* for 2022–2023) or forms of colloquial speech (*Mozok, Patlata, Ryzhyi* and, respectively, *Dylda, Multyk, Ponchik*). The language situation in the Lviv region is that schoolchildren speak Ukrainian. However, unofficial names are influenced by Russian (*Belyi, Zvezda, Tsypa* and *Prokaznyk, Tarakan, Chipsyk*). Schoolchildren's nicknames are also influenced by slang (*Mazhor, Fraier, Shistka* and *Krash, Krinzh, Foflik*). The influence of dialect speech on noun formation is also evidenced (*Buzok, Kotsur, Lukator* and *Variatka, Smalets, Chokoliadnyi*). The role of vulgarisms in the formation of informal names is insignificant.

Key words: an informal name, a nickname, literary language, non-literary forms, social group "schoolchildren".

¹ Прізвиська подаємо відповідно до особливостей слововживання та орфографії в анкетах опитаних.

Постановка проблеми. Актуальність теми статті зумовлена потребою вивчення неофіційного іменника соціогруп – ідеться про теорію вивчення прізвиськ, категорійну базу опису неофіційного імені, методи збору, аналізу матеріалу. Зміст поняття *прізвисько* розкрито у «Словнику української ономастичної термінології» Дмитра Бучка і Наталії Ткачової (2012) – це «вид антропоніма, додаткова, неофіційна назва, дана людині оточенням за визначальними рисами її характеру, фізичними ознаками, звичками, походженням і под.» [16, с. 154].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на сьогодні розкрито, зокрема, специфіку формування прізвиськ у колективах спортсменів. Ірина Процик досліджує неофіційний іменник футболістів [8–9] – це прізвиська гравців і тренерів футбольних команд; неофіційні найменування, які футболісти та їхні наставники отримали або від своїх одноклубників чи суперників, або від уболівальників.

Науковців зацікавили механізми творення прізвиськ політиків. Інвективну семантику в прізвиськах українських політиків досліджувала Світлана Форманова [19]. Тетяна Соловійова потрактувала випадки функціонування прізвиськ політичних діячів у політично-медійному мовленні усних і писемних жанрів як форми актуалізації політичного прецедентного імені [17]. Наталія Шулська, Руслана Зінчук проаналізували неофіційні номінації в сучасному українському й закордонному політичному дискурсі; дослідили мотиваційний чинник і природу творення прізвиськ, виявлених у риториці лідерів країн та політичних діячів і трансльованих медіа; простежили вплив прозивних імен на формування іміджу особи, її місце в політичному процесі [24].

Об'єктом зацікавлення українських мовознавців стали й прізвиська школярів. Шкільне (учнівське) прізвисько – це «прізвисько, дане учневі або вчителю в школі; такі прізвиська є переважно недовговічними» [16, с. 155]. Марія Наливайко присвятила статтю «Українські дитячі прізвиська» проблемі вивчення шкільних прізвиськ, зібраних у середніх школах Львівщини методом анкетування [7]. Авторка статті зосередила увагу на розкритті соціокогнітивних чинників формування прізвиська школяра на матеріалі неофіційного іменника учнів Львівської області [21]. Ганна Сенік дослідила зібрані методом анкетування прізвиська школярів середніх і старших класів села Першотравневе Комінтернівського району Одеської області. У своїй статті вона проаналізувала близько 160 неофіційних імену-

вань [12]. Ганна Сенік вивчала також студентські неофіційні імена – метою однієї з розвідок стало з'ясування специфіки їхньої мотивації. Матеріалом для статті послугувало 150 прізвиськ, зібраних шляхом анкетування студентів філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова [13]. Оксана Данилевська, вивчаючи шкільні реалії в мовній картині світу українських підлітків, за допомогою цільового анкетування школярів, проведеного в різних регіонах України навесні 2006 р., ідеться, зокрема, про результати опитування учнів 5–9 класів Закарпатської та Івано-Франківської областей, зазначає, що характерною особливістю підліткової мовної спільноти є схильність до маркування осіб прізвиськами. Українські підлітки часто вигадують прізвиська і своїм учителям. У праці Оксани Данилевської виокремлено найпоширеніші вторинні номінації школярів і вчителів [3].

Постановка завдання. Неофіційний іменник школяра і методика його аналізу досліджені недостатньо. Для вивчення цієї проблеми використаємо теорію мовної особистості, яку ілюструють три рівні: вербально-семантичний, лінгвокогнітивний і мотиваційний. Вербально-семантичний рівень у структурі мовної особистості учня відображає його *мовна компетенція*, яку розкриваємо через такі ознаки, як *відповідність прізвиськ літературній мові та нелітературним формам*. Завдання: 1) виокремити прізвиська школярів, які відповідають літературній мові та нелітературним формам; 2) розкрити семантику й функціонування виокремлених одиниць. Методи дослідження: анкетування, описовий метод. Підхід до аналізу прізвиськ апробований у попередніх розвідках авторки [20–22].

Джерельною базою слугували відеопелативні неофіційні імена. Матеріал для аналізу зібрано методом анкетування учнів 9–11 класів загальноосвітніх шкіл м. Кам'янка-Бузька, с. Батятичі, смт Запитів Кам'янка-Бузького району Львівської області. У статті наведемо приклади прізвиськ, засвідчені під час опитування школярів упродовж 2009–2012 рр. (150 анкет – орієнтовно по 50 питальників у кожному типі населеного пункту), а також назви, засвідчені в 150 анкетах учнів тих самих населених пунктів (ті ж пропозції щодо типу населеного пункту), опитаних у грудні 2022-го – січні 2023 р. Респонденти відповіли на запитання анкети: «Перелічіть і поясніть прізвиська учнів, яких Ви знаєте». Об'єкт аналізу – 207 назв (120 назв за 2009–2012 рр., 87 назв – 2022–2023 рр.).

Виклад основного матеріалу. У межах цієї статті висвітлено питання мовної компетенції школяра і відповідність прізвиськ літературній мові і нелітературним формам.

Відповідність літературній мові

Олена Селіванова вважає, що одиницею соціальної диференціації мови є *форма існування мови* як зрозумілий усім носіям мови різновид її функціонування, що передбачає системну організацію, комунікативно-прагматичну орієнтацію, відповідні до потреб певної сфери спілкування чи застосування. Головними формами існування мови є літературна мова (стандарт), народно-розмовна мова, койне, територіальні діалекти. Дискусійним надалі є питання щодо розмежування форм існування мови і деяких додаткових лексичних підсистем (як просторіччя, соціальні діалекти (соціолекти), жаргони, аргі, сленг тощо), які деякі дослідники вважають формами існування мови, інші ж – ні, з огляду на відсутність у них особливого звукового устрою і граматики. Літературна ж мова (стандарт) є головною загальнонародною, кодифікованою і регламентованою, культурно обробленою формою існування мови, що забезпечує певні сфери спілкування народу та здебільшого отримує широку стилістичну диференціацію [10]. Юлія Дзябко, аналізуючи семантику одиниці *літературна мова*, вказує на те, що її розкривають семи ‘уніфікованість’, ‘кодифікованість’, ‘загальноприйнятність’, ‘суспільна сфера використання’, які відрізняють її від усіх інших форм існування мови. Терміном-дублетом одиниці *літературна мова* є термін *стандарт* [4].

Серед проаналізованих прізвиськ (2009–2012 рр.) є назви, що відповідають літературній мові, її нормам. Наприклад: *Боцман, Бренд, Калькулятор, Начальник, Онлайн, Піаністка, Професор, Скелет, Стюардеса, Художник* та ін. Семантика імен розкриває характерні риси найменованих осіб. Так, прізвисько *Бренд* вказує на того, хто «модно» одягається, став відомим, очевидно, з огляду на звичку носія одягатися невідповідно до тенденцій моди, виникла така назва на протигагу значенню лексеми *бренд* «екон. Розрекламована марка якогось товару, послуги, нової ідеї» [15]. Назва *Калькулятор* позначає того, хто добре знає математику, див. *калькулятор* «1. Фахівець із калькуляції. 2. Електричний чи електронний прилад для швидкого виконання елементарних математичних операцій» [15]. *Онлайн* – про того, хто «сидить» у інтернеті, очевидно, проводить час «у режимі реального часу; перебуваючи, спілкуючись у мережі “Інтернет”» [15]. Прізвиськом *Професор* школярі вказали на того, хто дуже сер-

йозний у навчанні. Тут реалізовано переносне значення лексеми *професор* – «жарт. Великий знавець якої-небудь справи» [14, т. 8, с. 332]. *Скелет* – так називають худого школяра. Пор.: *скелет* – «перен. Про дуже худу, виснажену людину» [14, т. 9, с. 258].

Серед назв, засвідчених в анкетах за 2022–2023 рр., також виокремлюємо прізвиська, відповідні літературній мові: *Білий, Депутат, Кучерявий, Лисий, Маєстро, Нацист, Писанка, Шило, Фотограф, Француз* та ін. Прізвисько *Депутат* вказує на школяра, який бере активну участь у всьому, пор.: *депутат* «1. Член органу державної влади, обраний виборцями. 2. Обрана або призначена особа, уповноважена для виконання якого-небудь доручення» [15]. Назва *Кучерявий* позначає того, хто має хвилясте волосся, див. *кучерявий* «1. Який закручується (про волосся, шерсть і т. ін.). // у знач. ім. Людина з волоссям, що в’ється» [15]. *Писанка* – через звичку носія прізвиська часто фарбувати волосся. Пор.: значення стійкого вислову *як писанка* – «а) який вражає надзвичайною гармонією барв, ліній і т. ін.; дуже гарний; б) гарний на вроду; дуже вродливий (перев. про жінку, дівчину)» [15]. Прізвиськом *Шило* школярі вказали на особу, яка не може всидіти на одному місці. Див. і тут значення стійких висловів *крутиться, як на шилі (на шило сісти)* – «неспокійно поводити себе, часто міняючи положення тіла» [14, т. 11, с. 452]. *Фотограф* – так називають дівчину, через її звичку знімати відео, робити фотографії, пор.: *фотограф* «Той, хто взагалі фотографує, вміє фотографувати» [14, т. 10, с. 632].

Зв’язок із розмовною мовою. Народнорозмовна мова також є загальнонародною формою існування мови, яка не є внормованою (або кодифікованою) й застосовується в повсякденному житті народу, його побутовій сфері. Розмежовують народно-розмовну мову та розмовний спосіб існування літературної чи народно-розмовної форм мови. Розмовне мовлення є усним способом комунікації, на відміну від писемного, однак і усне, і писемне спілкування може репрезентувати як літературну форму існування мови, так і її народно-розмовний різновид чи їхнє поєднання. Народнорозмовна мова має додаткову лексичну підсистему *просторіччя* [10, с. 326]. Таку думку підтверджує і міркування Марини Навальної про те, що вживану в розмовному мовленні лексику традиційно поділяють на дві групи. До першої належать слова, поширені в розмовному стилі усного літературного мовлення (власне розмовні або розмовно-літературні). Другу групу репре-

зентують лексичні одиниці, об'єднані на основі позанормативності. Це просторічні лексеми, вони не є літературними [6, с. 44].

Про зв'язок із розмовним варіантом української літературної мови свідчать назви (за 2009–2012 рр.): *Бомжик, Дирчик, Довгий, Їжак, Кривий, Мозок, Патик, Патлата, Рижий, Смик* тощо. Подібні назви у словниках маркують позначкою *розм.*, тобто розмовне слово або вислів. Прізвисько *Бомжик* вказує на того, хто лінивий і багатий. Пор.: *бомж* «розм. Людина, яка не має постійного місця проживання, помешкання, певних занять; безпритульний, бездомний; волоцюга» [15]. Припускаємо, метафоричне перенесення назви відбулося за ознакою 'бездіяльність'. Водночас зазначимо, що замість російськомовної абрєвіатури можемо вживати такі відповідники, як розм. *безхатко, безхатник, волоцюга* і под. Назва *Дирчик* позначає того, хто говорить лише про мопеди, їздить на скутері. Зміст лексеми *диркати* «розм. Те саме, що деренчати. // Діючи, утворювати різкі, сухі звуки, що нагадують тріск (про автоматичну зброю, механізми і т. ін.)» [15] уможливило зробити висновок про метонімічне перенесення назви. *Довгий* – про того, хто високий. Див. *довгий* «розм. Високий на зріст (про людину)» [15]. За допомогою прізвиська *Їжак* школярі вдалися до порівняння – волосся, як у їжачка. Пор.: переносне значення лексеми *їжак* «2. *перен.*, *розм.* Про коротко підстрижене волосся, що стирчить» [15]. *Мозок* – про розумного школяра. Див. *мозок* «2. *перен.*, *розм.* Розум, розумові здібності» [15].

Про зв'язок із розмовною мовою засвідчили також назви, зібрані у 2022–2023 рр. Розгляньмо приклади: *Дилда, Грязнуля, Клешня, Козак, Конячина, Мультик, Пончик, Рижий, Тушонка, Чижик* і под. Прізвисько *Дилда* вказує на високого школяра, пор.: *дилда* «фам. Те саме, що здоровило» [14, т. 2, с. 276], а *здоровило* – це «розм. Людина, що відзначається силою, міцною будовою і перев. високим зростом» [14, т. 3, с. 547]. Назва *Грязнуля* позначає того, хто не вмивається, порушує правила гігієни, див. *гязний* «розм., рідко. Те саме, що брудний» [15]. *Клешня* – про криворукого носія, пор.: *клешня* «2. *перен.*, *розм.* Рука або нога людини (звичайно велика, незграбна)» [15]. Прізвиском *Козак* школярі вказали на сильного, розумного школяра, див. одне зі значень лексеми *козак* «5. *розм.* Відважний, завзятий, хоробрий чоловік» [15]. Приклад метонімічного перенесення – прізвисько *Пончик*, тому що його носій любить пончики, пор.: *пончик* «розм. Круглий, звичайно

солодкий, пиріжок, смажений в олії, маслі і т. ін.» [14, т. 7, с. 167].

Відповідність нелітературним формам

Зв'язок із просторіччям виявляють неофіційні імена, що засвідчують порушення норм літературної мови як одну з ознак розмовно-побутової комунікації підлітків. У «Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни» (2012) Анатолія Загнітка дізнаємося, що просторіччя – 1) один зі структурно-функційних некодифікованих різновидів загальнонародної мови, що, не постаючи обмеженим територіальними або вузькосоціальними рамками, разом із діалектами й жаргонами протистоїть літературній мові, її розмовному стилю; стиль мовлення, що перебуває поза межами літературного мовного стандарту, властивий неосвіченим або малоосвіченим людям, зумовлений використанням множинності просторічних слів і висловів та обмеженістю використання синтаксичних конструкцій (моделей); різновид некодифікованої (нелітературної) розмовної мови з характерним вживанням перекручених слів, зворотів, граматичних форм тощо з погляду граматичних норм, позначених відтінками зниженості, грубуватості, фамільярності; усна некодифікована форма національної мови, якій властивий наддіалектний характер і загальна зрозумілість для мовців. Просторіччя перебуває на межі народно-розмовної мови з літературною як специфічний пласт слів, фразеологізмів, форм, об'єднаних прозорим експресивним забарвленням з відтінками зниженості, згрубілості, фамільярності; 2) те саме, що просторічна лексика; згрубіла, знижена лексика, що є складником загальнонародної мови, але використання якої кваліфікується як неприйнятне в етичному вимірі [5, т. 3, с. 150–151]. Невирішеним залишається питання щодо кваліфікації українсько-російського суржику як однієї з форм просторіччя. Олена Селіванова наголошує на потребі розмежовувати форми існування окремої мови та гібриди двох або більше мов, а введений у науковий обіг термін *форма міксації мов* охоплює піджин, креол, креолізовану мову, змішану мову, суржик і трясянку. Суржик не є лексичною підсистемою української мови, а результатом змішування двох мов, до його складу входять елементи, які не можуть бути зареєстровані в жодному нормативному словнику української мови [11, с. 4–7].

Наведемо приклади прізвище, які засвідчили порушення норм літературної мови під впливом просторіччя (за 2009–2012 рр.). До випадків порушення орфографічних норм зараховуємо тут прізвиська, форма запису яких виявляє зв'язок

з фонетикою російської мови. Це підтверджують назви, які виявляють такі ознаки: 1) м'якість приголосного перед [е], як і в російській мові (пор. твердість відповідного в українській мові): *Технік* (укр. технік); 2) під впливом російської вимови маємо прізвиська: *Бєлий, Бєлий*. За російсько-українським словником російському *белый* відповідає українське *білий*; 3) ствердіння [ц] (пор. його м'якість в українській мові): прізвисько *Ципа* – від рос. *цыпа, цыпка* замість укр. розм. *ціпка* (курча) і похідних – *ціпочка, ціпонька*. Відхилення від лексичних норм проілюструємо прізвиськами-суржикізмами: *Азабочений* (замість укр. заклопотаний, занепокоєний, стурбований), *Доска* (а не укр. дошка), *Звєзда* (маємо укр. зоря, зірка, діал. звізда, поет. зірниця). Зафіксовано також приклади назв, які ілюструють порушення словотвірних норм: *Асвальтоукладчик* (замість укр. асфальтоукладач). Під впливом російської мови, зокрема особливостей вимови слів, замість українського суфікса *-ик* засвідчено відповідник *-ік*: *Мультик*, а замість суфікса *-ист* зафіксовано відповідник *-іст*, як у прізвиську *Каратіст*.

Порушення орфографічних норм є і в анкетах, які школярі заповнювали у 2022–2023 рр.: *Президент* і *Призидент* (нормативна форма лише одна – *президент*); *Чіпсик* (нормативна форма – *чипси*); *Джиуджису*, *Джиоджису* (правильне написання *джіу-джитсу* (японська система самозахисту і нападу без зброї) [18], пор.: рос. відповідник – *джиу-джицу*). Порушення лексичних норм: *Проказник* (замість укр. пустун, штукар, розм. шкода), *Пуля* (а не укр. куля – про швидкого, рухливого школяра), *Сємка* (насіння – про зерна соняшника, гарбуза, вживані як ласощі), *Таракан* (тарган), *Хрюша* (*перен., лайл.* свиня – про людину). Порушення граматичних норм, зокрема ненормативного вживання категорії числа іменників, засвідчують прізвиська *Готка-колготка* (множинний іменник – *колготки*) і вже згадане прізвисько *Чіпсик* (теж множинний іменник).

Вплив жаргону. В анкетах школярів за 2009–2012 рр. і 2022–2023 рр. зафіксовано прізвиська, зумовлені впливом жаргону. Це різновид соціолекту, позбавлений елементів інтержаргону, додаткова лексико-фразеологічна система мови, яка містить паралельні найчастіше експресивно-оцінні, стилістично знижені позначення загальновідомих понять і належить певній соціальній субкультурі. Психологічним підґрунтям виникнення жаргонів традиційно вважають прагнення певних соціогруп до самоідентифікації, що реалізується в бажанні вразити співрозмовника дотепністю, неординарністю, новизною й експе-

сивністю мовлення, а також у зневазі до усталених мовних норм. Тому для жаргонів здебільшого характерні стилістична зниженість, іронічно-жартівлива чи вульгарна конотативна забарвленість як з позиції їхніх носіїв, так і сторонніх спостерігачів [10, с. 330–331]. В українській соціолінгвістиці термін *соціальний діалект* постає абсолютним синонімом одиниці *соціолект*. На відміну від *територіальних діалектів, соціолекти* не охоплюють фонетичної та граматичної систем мови, а тому деякі мовознавці пропонують не зараховувати їх до форм існування мови, кваліфікуючи як додаткові лексичні підсистеми соціальної диференціації мови для певних форм існування [4]. Наведемо приклади прізвиськ-жаргонізмів: *Ботан, Ботанік, Дятел, Криса, Мажор, Стукачка, Фраєр, Шістка* (2009–2012 рр.), *Батан, Ботанік, Задрот, Краш, Крінж, Мудило, Рофлік* (від *рофл* – жарт) (2022–2023 рр.).

Діалектний вплив на формування неофіційного іменника. Засвідчені в анкетах респондентів прізвиська ілюструють особливості говірок південно-західного наріччя української мови – ознаки наддністрянського, волинського говорів галицько-буковинської та волинсько-подільської групи діалектів. Засобами розрізнення цих говорів стали фонетичні, лексичні ознаки.

Наддністрянський говір. Прізвиська *Боцманєтко* (сміт Запитів Кам'янка-Бузького району) відображає перехід фонем [а] після м'яких приголосних в [е]. Прізвиська *Бузько, Бузьок* (сміт Запитів Кам'янка-Бузького району) – діал. *бузько, бузьок* «лелека» [23, с. 60]; найменування *Коцур* (сміт Запитів Кам'янка-Бузького району) – діал. *коцур* «кіт; старий кіт» [23, с. 151], див. ще польськ. *kosur* [2, с. 55]; ім'я *Фірман* (сміт Запитів Кам'янка-Бузького району) – діал. *фірман* «візник»; див. також діал. *фіра* «віз, підвода» [14, т. 10, с. 601]; прізвисько *Шптриха* (сміт Запитів Кам'янка-Бузького району) – діал. *шптриха* «спиця в колесі» (від польськ. *szprucha*) [2, с. 100].

Волинський говір. Так, на умовній межі волинського і наддністрянського говорів зафіксовано ім'я *Лукатор* (с. Батятичі Кам'янка-Бузького району) – вказує на те, що ненаголошене [о] зазнає «укання», у вимові зближується з [у], пор.: *лока-тор*. Зафіксовано повторно лексичний діалектизм *Бузьок* (с. Батятичі Кам'янка-Бузького району).

Діалектні ознаки в мовленні школярів підтверджують не лише прізвиська, а й відповіді респондентів на запитання анкети. Наведемо спершу приклади за 2009–2012 рр.: *Бєлий* – «тому що в него біле волосся» (сміт Запитів). Пор.: форму родо-

вого відмінка займенника *він* – у *нього*, в анкеті засвідчено відсутність переходу [e] > [o] після [j] та м'яких приголосних; *Бомжик* – «через те що нічо не робе, а багато грошей має» (сміт Запитів), зафіксовано діал. заперечний займенник *нічо* – «нічого» [14, т. 5, с. 430] і форму *не робе*, яка ілюструє те, що внаслідок аналогії до дієслів І дієвідміни в дієсловах II дієвідміни з кореневим наголосом виникли форми з упущеною особовою флексією, що підрівнялися до дієслівних форм І дієвідміни; *Начальний* – «люби всіма командувати» (сміт Запитів). У формах 3-ї ос. однини тепер. часу дієслів II дієвідміни упускається кінцеве [т], оскільки наголос падає на основу дієслова. *Алігаторка* – «тому що *критич* захриплим голосом; зла людина» (сміт Запитів). Форма *критичит* вказує на те, що приголосний [т] у формах 3-ї ос. дієслів тепер. часу твердий. *Фірман* – «бо розвозить капусту на *фірі*» (сміт Запитів), діал. *фіра* – «віз, підвода» [14, т. 10, с. 601]; *Шприха* – «бо худа; бо любить *ровер*» (сміт Запитів), а зах. *ровер* – це «велосипед» [1].

Говіркового впливу зазнали й неофіційні імена, засвідчені в анкетах за 2022–2023 рр. Прізвисько *Смалец* (сміт Запитів) виявляє ствердіння [ц] у кінці слова. Одне із записаних прізвиськ відображає вплив польської мови – *Чоколядний* (м. Кам'янка-Бузька) (від польськ. *czekolada*). Лексичний діалектизм – *Варятка* (с. Батятичі), пор.: вар'ят «діал. Божевільна людина» [15]. В анкетах опитаних: *Імператор* – «бо могутній *хлопака*» (м. Кам'янка-Бузька), пор.: *хлопака* – «діал. хлопець» [14, т. 11, с. 84]; *німий* – «тому що рідко *говоре*» (сміт Запитів), *Хрюша* – «дуже великий – багато *важе*» (сміт Запитів), форми *говоре*, *важе* засвідчують уже згадувану анало-

гію до дієслів І дієвідміни в дієсловах II дієвідміни з кореневим наголосом – форми з упущеною особовою флексією.

Прізвиська-вульгаризми. Твірною основою творення прізвиськ можуть ставати грубі, брутально-лайливі слова і звороти. Подібні назви у словниках маркують позначками *зневажл.*, *презирл.*, *лайл.*: *Корова*, *Лашара*, *Сопля*, *Шкет* (дані за 2009–2012 рр.). Як прізвисько-вульгаризм (за 2022–2023 рр.) зафіксовано назву *Щур* на позначення нечесного школяра. Пор.: *щур* – «те саме, що пацюк 1. // *перен.*, *зневажл.* Про людину лякливої, підлої вдачі» [14, т. 6, с. 102].

Висновки. Зібраний матеріал засвідчує тяглість традиції називання не на ім'я в школі. Показник *відповідність прізвиськ літературній мові і нелітературним формам* диференціює неофіційні імена школярів за дотриманням *норм літературного стандарту*, за належністю до *розмовної мови*, використанням *просторічних, жаргонних, діалектних слів і вульгаризмів*. Здебільшого прізвиська школярів і за 2009–2012 рр., і за 2022–2023 рр. ілюструють зв'язок із нормами літературної мови чи формами розмовної мови. Мовна ситуація на Львівщині – школярі розмовляють українською мовою. Однак у їхньому соціолекті є російські відповідники. Неофіційні імена зазнають впливу російської мови. На прізвиська школярів впливає жаргон. Матеріали опитування школярів 2022–2023 рр. засвідчують оновлення репертуару жаргонних слів у комунікації підлітків (як назви *Краш*, *Крінж*, *Рофлік*). Засвідчено також вплив діалектного мовлення на формування іменника. Роль вульгаризмів у формуванні неофіційного іменника учнів незначна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вільний тлумачний словник. Новітній онлайн-словник української мови (2013–2018). URL: <http://sum.in.ua/f/rover>
2. Горбач О. Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області. Мюнхен, 1965. 103 с.
3. Данилевська О. М. Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку ХХ століття : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 «українська мова». Київ, 2020. 525 с.
4. Дзябко Ю. Зміст поняття *форми існування мови* в соціолінгвістиці (на матеріалі української та японської мов). *Мова в суспільстві: семантика, синтактика, прагматика. Ч. 1* / за ред. Галини Мацюк, Ірени Митнік, Олени Новікової. Варшава – Львів – Мюнхен. Lublin : Wdawnictwo KUL, 2019. С. 59–73.
5. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни : у 4 т. Донецьк : ДонНУ, 2012.
6. Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст. : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
7. Наливайко М. Я. Українські дитячі прізвиська. *Новітня філологія*. 2005. Т. 1. С. 109–113.
8. Процик І. Р. «Як кожен футболіст, мав своє прізвисько». Неофіційні найменування українських гравців, які виступали у футбольних чемпіонатах після відновлення незалежності України. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 53. С. 41–54.
9. Процик І. Р. Мій сусід Газ та інші львівці, або Прізвиська футболістів львівських «Карпат». *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2022. Вип. 8. С. 22–36.

10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Селіванова О. Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці. *Мова і суспільство* / гол. ред. Галина Мацюк. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 2. С. 3–10.
12. Сенік Г. В. Особливості ідентифікації особистості в шкільному колективі. *Записки з українського мовознавства*. 2014. Вип. 21. С. 25–30.
13. Сенік Г. В. Мотиваційний аспект студентських прізвиськ. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 130–138.
14. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
15. Словник української мови online : у 20 т. Т. 1–14 (А-ПРЕФЕРЕНЦІЯ) / Укр. мовно-інформац. фонд НАН України, 2015–2024. URL: <https://sum20ua.com>
16. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
17. Соловійова Т. О. Типологія та прагматика прецедентних феноменів в українськомовному політичному дискурсі 2014–2019 рр. : дис. ... д-ра філософії / Кривор. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2022. 236 с.
18. Український лінгвістичний портал «Словники України» online. URL: <https://corp.ulif.org.ua/dictua/>
19. Форманова С. В. Інвективна семантика прізвиськ українських політиків. *Записки з ономастики*. 2014. Вип. 17. С. 248–255.
20. Чучвара А. П. Діалектний вплив на формування прізвиськ у соціогрупі «школяр». *Записки з українського мовознавства = Opera in linguistica ukrainiana*. 2013. Вип. 20. С. 161–168.
21. Чучвара А. П. Соціокогнітивні чинники формування прізвиська школяра (на матеріалі неофіційного іменника учнів Львівської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2013. 20 с.
22. Чучвара А. Вплив просторіччя на формування прізвиськ у соціогрупі «школяр». *Мова і суспільство* / гол. ред. Галина Мацюк. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. Вип. 7. С. 85–92.
23. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів ; Нью-Йорк, 2008. 288 с.
24. Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Неофіційна політична комунікація в мові сучасних медіа. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2023. № 59. Т. 3. С. 99–103.